

Maktabgacha yoshdagi bolalarning fikrlash faolligini rivojlantirish metodikasi

Olimjonova Bashorat Farxod qizi
Namangan davlat pedagogika instituti 1-kurs magistri.

Annotatsiya: *Maqolada maktabgacha ta'lim muassasasida bolalarning va ularning tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning maqsad, vazifalari va shartlari ochib berilgan. Bolalarning bilish vositalari va usullarini o'zlashtirish orqali atrofimizdagi olamni o'rganishga asosiy e'tibor qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *nutqiy rivojlantirish, kognitiv rivojlanishi, uslubiy adabiyotlar.*

Maktabgacha ta'lim tashkilotida Pedagog-tarbiyachi bolalarga kundalik hayotda, o'yinlarda, mashg'ulotlarda, birgalikdagi mehnat faoliyatida va ular bilan bo'ladigan muomalada ta'sir ko'rsatadi. U har bir bolani diqqat bilan o'rganishi, uning shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlarini bilishi, pedagogik nazokatini namoyon qilishi, bolalarning xulq-atvorini, ish natijalarini haqqoniy baholashi kerak, ularga o'z vaqtida yordam ko'rsata olishi, oiladagi ahvoli bilan qiziqishi zarur. Hozirgi zamon tarbiyachisining asosiy fazilatlaridan biri o'z kasbiga sadoqatliligi, g'oyaviy e'tiqodliligi, o'z kasbini sevishi va bu kasbga bo'lgan cheksiz sadoqati bilan o'qituvchi – tarbiyachi boshqa kasb egalaridan ajralib turadi. Pedagog – tarbiyachi shaxsiga qo'yiladigan muhim talablardan biri shuki, u o'z predmetini, uning metodikasini chuqur o'zlashtirgan bo'lishi zarur. Predmeti va uning nazariyasini chuqur bilishi, bolalarni bilishga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning mustaqil fikrlashi bugungi kundagi eng muhim talablardan biridir. Bola o'zi mustaqil fikrlay olsagina u kelajakda o'z o'rnini hech qiynalmasdan topa oladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev: “Biz yoshlarga oid davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz. Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz. Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun

davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz”⁵ degan edilar. Yana, 2020-yil 1-oktabrda “Bugun biz yashayotgan jamiyatga yangi fikr, yangi g’oya, eng muhimi, islohotlarni amalga oshirishga qodir bo’lgan yangi avlod kadrlari kerak”⁶.

Shunday qilib, o’quv jarayoni yanada tejamkor bo’ladi, bolalar dunyoning yagona, yaxlit rasmiga ega bo’ladilar. Integratsiyalashgan ta’lim bolaning umumiy rivojlanishiga, shuningdek, mavzularni chuqurroq o’rganishga yordam beradi. U bolalarda dunyoni yaxlit idrok etishni shakllantiradi, chunki u alohida fanlar bo’yicha bilimlarni bir butunga birlashtiradigan tizimdir. Maktab uchun integratsiya ilmiy, pedagogik va uslubiy adabiyotlarda keng rivojlangan. Maktabgacha pedagogikada u faqat birinchi qadamlarni qo’yadi. Maktabgacha pedagogikada integral texnologiya deganda ishning barcha bloklarida bir mavzudan foydalanish (nutqni rivojlantirish, elementar matematik tushunchalarni ishlab chiqish, loyihalash, qo’llash va boshqalar) tushuniladi.⁷ Tanish material bo’yicha va epizodik tarzda o’tkaziladigan murakkab faoliyatlardan farqli o’laroq, integratsiyalashgan guruhlar bir nechta faoliyat turlarini birlashtirish tamoyiliga asoslanadi va tizimli ravishda amalga oshiriladi. Integratsiyalashgan guruhlar maxsus tashkil etilgan guruhlar sonini qisqartirish va shu bilan boshqa mashg’ulotlar uchun vaqtni ko’paytirish imkoniyatini beradi. Tizimda olib borilayotgan integratsiyalashgan faoliyatlar samarali bo’lib, yaxshi natijalar beradi, bolalarning nutq faolligini oshiradi. Integratsiyalashgan faoliyatlar jarayonida nutqni rivojlantirish barcha yo’nalishlarda: so’z boyligini kengaytirish va tizimlashtirishdan iboratdir.

Tarbiyachi maktabgacha yoshdagi bolalarga tabiat, jamiyat hodisalari, kattalarning mehnati haqida boshlang’ich bilim va tushunchalar beradi, ularga madaniy axloq, o’z tengdoshlari va kattalar bilan madaniyatli munosabatda bo’lish, yaxshilik, haqiqatgo’ylik, adolat, jasurlik, kamtarinlik, kattalarga hurmat bilan qarash, tabiatga qiziqish, kuzatuvchanlik, o’simlik va hayvonlarga g’amxo’rlik bilan qarash, mehnatsevarlik, kattalarning mehnati natijalarini asrab-avaylash kabi axloqiy sifatlarni tarbiyalaydi. Xalq san’ati, musiqa, ashula, adabiyot, tasviriy san’atni bilish, san’atga muhabbat tarbiyachini

⁵ Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O’zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz // Xalqso’zi 2016 - yil 16 - dekabr.

⁶ Sh.Mirziyoyev. O’qituvchi va murabbiylar - Yangi O’zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanchimiz va suyanchimizdir. “Yangi O’zbekiston”, 2020-yil 1-oktabr 3-bet.

⁷ https://ares.uz/storage/app/media/2022/Vol_3_No_1/121-124.pdf

madaniyatli qiladi, bolalar bilan olib boradigan ishida yordam beradi. Pedagog kerakli bilim, malaka va ko'nikmalarni ma'lum bir izchillik bilan egallab borsagina bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish ishida yaxshi natijalarga erishadi.

Maktabgacha davrdagi har bir yosh bosqichi o'zining nutqiy rivojlantirish vazifalariga ega. Bolaning yoshi o'sib borishi bilan adabiy asarlarni qabul qilish darajasi ham ortib borishi tufayli ularda tushunchalar asta-sekin murakkablashtirilib boriladi. Shundan kelib chiqqan holda kattalar bolalarning yosh imkoniyatlarini bilishlari zarur. Bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni har bir yosh bosqichida bolalar badiiy adabiyoti bilan tanishtirib borish masalalariga e'tibor qaratamiz. Ilk yoshdagi bolalarning badiiy asarlarni qabul qilishining asosi –bu ularga nisbatan emotsional javob, turli xil ohanglarni ilg'ab olish, ularga munosabat bildirish, imkoniyat darajasidagi adabiy asarlar qahramonlarini tanib olish va ular haqida qayg'urishdir. Ushbu yoshdagi bolalar uchun kichik shakldagi she'riyat, ya'ni: folklor va mualliflik she'riyati muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bolalarga bosh qahramonlari bolalar, hayvonlar bo'lgan, o'yinli va maishiy vaziyatlar bayon qilingan asarlar juda qiziqarlidir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola kattalar bilan birgalikda matallar va sanoq she'rlar syujetlari asosida ishtiyoq bilan o'yinlar tashkil qiladi, u tovush taqlidiga va folklor yo'nalishidagi bir maromdagi takrorlashlarga quloq tutadi hamda ularga taqlid qiladi. Bola adabiy asarlarda bayon qilingan voqealarni juda jiddiy qabul qiladi. O'ziga yoqib qolgan ertakni bir necha marta eshitishga ham tayyor. Uning qahramonlarini ko'rgazmali tasvirlar va o'yinchoqlardan xursand bo'lib tanib oladi, hargal ertakning baxtli yakunini berilib kutgani holda syujet harakatlarining odatdagi ketma-ketligini sinchkovlik bilan kuzatib boradi. Kichkintoylarga mo'ljallangan badiiy asarlar soni unchalik ko'p emas. Shuning uchun ular ko'p martalab takror jaranglashi, bolaning kundalik hayotiga kirib borishi va unda badiiy asarni his qilishning birlamchi asoslarini rivojlantirishi lozim. Ilk yoshdagi bolalarga o'qib beriladigan asarlar doirasini asosan o'zbek folklori asarlari tashkil qiladi. Ular eng yaxshi tarzda ilk yoshdagi bolalar ehtiyojlariga mos keladi, chunki, u so'z, ohang, musiqa va harakatni o'zida jamlagandir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida badiiy adabiyot bolalarni tarbiyalashda, ularning hayotiy haqiqathaqidagi g'oyalarini kengaytirishda, bolani hayot haqida bilim olishga yordam berishida, uning atrof-muhitgamunosabatini shakllantirishda, ma'naviy vaaxloqiy

tarbiyalashda alohida o'rin tutadi. Badiiy asar qahramonlariga hamdard bo'lishni o'rganib, bolalar yaqinlari va atrofdagi odamlarning kayfiyatini payqay boshlaydilar, bu ularni uyg'otadi insonparvarlik tuyg'ulari-ishtirok etish, mehr-oqibat, rahm-shafqat, adolat tuyg'usini namoyon etadi⁸.

Bugungi kunda farzandlarining ehtiyoj va intilishlari asosida yuksak darajada ta'lim-tarbiya berayotgan oilalar juda ko'p. Bola har qadamda, har daqiqada kattalardan ta'sirlanadi, o'rganadi, eshitgan ko'rganlarini takrorlaydilar. Ota-onalaridan muloqotga kirish madaniyatini o'rganadilar, bu narga keyinchalik ularning hayoti mazmunini begilaydi. Ota-onalar bolalariga nutq madaniyatiga muvofiq nimani qanday gapirish mumkin, nimani aytmaslik kerakligini yaxshi biladilar. Nutq madaniyati inson ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi hisoblanadi. Nutq madaniyati bu avvalo, fikrlash madaniyatidir. Ota-onalar avvalambor bolalarining nutq madaniyatini nazorat qilib borishlari, bolalari nutqiga jiddiy e'tibor berishlari, muloqotda nutq etiket qoidalariga rioya qilishlari, bola nutqini takomillashtirishni to'g'ri yo'lga qo'yishlari kerak. Har bir oila umumjamiyat talablari asosida faoliyat yuritadi. Jamiyat taraqqiyotining rivoji esa uning bag'rida mavjud bo'lgan oilalarning ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy qiyofasining shakllanganlik darajasiga bevosita bog'liqdir. Oila bola uchun eng muhim tarbiyaviy muhit bo'lib, bu muhitda shaxs kamolotida eng muhim hisoblangan xulq-atvor, iroda, xarakter va dunyoqarash shakllanadi. Oilaviy munosabatlar farzandlarning aqliy, ruhiy kamolotini ta'minlabgina qolmasdan, otaonalarda o'ziga xos faollikni ham yuzaga keltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz // Xalqso'zi 2016 - yil 16 - dekabr.
2. Sh.Mirziyoyev. O'qituvchi va murabbiylar – Yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanchimiz va suyanchimizdir. "Yangi O'zbekiston", 2020-yil 1-oktabr 3-bet.
3. <https://ares.uz/storage/app/media/2022/Vol 3 No 1/121-124.pdf>

⁸ R.M.Kodirova Nutqni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi kursiga oid namunaviy dastur. T., 2000. <https://buxdu.uz>

4. R.M.Kodirova Nutqni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi kursiga oid namunaviy dastur. T., 2000.<https://buxdu.uz>.
5. Tolibjonovich, M. T. (2021). Eastern Renaissance And Its Cultural Heritage: The View Of Foreign Researchers. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 211-215.